

УДК 81'1=16+81'373.2+81'373.21

ЕПОНІМИ ЯК ТЕРМІНИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ФУТБОЛЬНИХ ПОНЯТЬ (на матеріалі французької та іспанської мов)

Михайло Дубяк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000)*

Визначено роль й місця епонімів у футбольній термінології французької та іспанської мов. Автор дослідив структурні особливості таких термінологічних одиниць. Проаналізовано способи утворення футбольних епонімів. На матеріалі футбольних словників і публікацій у спеціалізованих виданнях подано класифікацію епонімів на тематичні групи.

Ключові слова: термін, епонім, термінологія, власна назва, загальна назва, футбол, футбольна лексика.

Дослідження термінологічних систем, і передусім футбольної, стає одним з пріоритетних напрямів у мовознавстві. Зацікавленість *футбольною термінологією* зумовлено потребою її аналізу та класифікації термінів, оскільки популяризація футболу, який переріс у соціокультурне та економічне явище, суттєво збільшила його роль у суспільстві. Терміносистема футболу постійно поповнює свій склад новими одиницями і використовує для цього увесь словотвірний потенціал.

Підмова футболу посідає особливе місце серед інших спеціальних терміносистем через те, що вона є зрозумілою багатьом прошаркам соціальних і вікових груп. Надто часте вживання деяких термінів зумовлює процес детермінологізації та втрати їхнього точного значення. Унаслідок зміни семантики такі терміни починають вживати в інших словосполученнях. Оскільки розвиток мови перебуває в нерозривному зв'язку з історією суспільства, у ній формується особливий шар лексики – *епоніми*, які зберігають інформацію про героїв, визначних осіб, історичні місця тощо. Дослідник Б. Михайлишин пов'язує виникнення таких термінів з позамовними чинниками: історичними, соціальними, психологічними [3. с. 45].

Епонім (грець. *ἐπώνυμος* – той, що дає ім'я, назву) – особа, від імені (прізвища) якої утворено назву місцевості, країни, народу [6. с. 216]. У науці *епонім* – це назва явища, поняття, структури або методу за ім'ям людини, яка вперше їх виявила чи описала. Також *епонімами* називають переосмислені власні назви, що стали іменами загальними. *Епоніми* можуть утворюватися від імен людей, літературних персонажів, топонімів, мікротопонімів, імен міфологічних та релігійних персонажів тощо [8. с. 206].

У лінгвістиці *епоніми* досліджували Д. Лотте, О. Суперанська, О. Данильченко, Т. Караваєва, Б. Михайлишин, Ю. Карпенко та інші. У футбольній лексиці іспанської

мови епоніми аналізували мовознавці Х. Кастаньйон Родрігес [7], А. Номдедеу Руль [11], у французькій – А. Рішар [12], Р. Галіссон [9] та інші. Праці перелічених лінгвістів визначають продуктивні способи поповнення футбольної лексики.

Мета статті – виявити терміни-епоніми у французькій та іспанській мовах, визначити їхні основні особливості та визначити активність цього засобу творення нових семантичних референтів. Актуальність дослідження полягає у недостатньому аналізі французьких та іспанських футбольних термінів у вітчизняному мовознавстві.

Терміноодиниці, утворені на основі *власних назв* та *імен* займають важливу частину у футбольній лексиці. Оскільки досліджувана термінолексика є продуктом професійної когніції у футболі, де майстерну гру, а також високі та унікальні досягнення чи технічні прийоми пов'язують з особистостями, гравцями та тренерами. Саме це формує підґрунтя для зародження епонімів. **Джерелами** дослідження послугувала низка спеціалізованих словників футбольної лексики, тлумачні словники та спортивні періодичні видання.

Наш аналіз виявив, що утворення *термінів-епонімів* стало однією з характерних ознак формування футбольної терміносистеми поруч з її відкритістю, динамічністю, слабкою відмежованістю від загальнолітературного фонду, наявністю термінів-дублетів та широким використанням метафоризації. Перенесення імен діячів у термін є продуктивним способом термінотворення під час бурхливого розвитку та розквіту спорту. У цей час виникає потреба в номінації нових техніко-тактичних дій, з'являються першопрохідці і винахідники нового у футболі. З цього приводу Р. Самусев пише, що “аналіз епонімів сучасному, особливо молодому науковцю, дає змогу глибше пізнати історію своєї науки, зрозуміти той корінь, на основі якого будуються сучасні філологічні науки” [5. с. 5]. Здебільшого у термінах-епонімах увіковічують імена найліпших виконавців складних технічних елементів. Однак ми зафіксували також утворення термінів-епонімів для позначення гравців, які стали найгіршими у виконанні різних елементів техніки футболу.

Французький термін *arconada (f)* позначає грубу помилку воротаря, що призводить до голу. Це найменування утворилося від прізвища воротаря збірної Іспанії: у матчі проти команди Франції у фіналі чемпіонату Європи 1984 року Луїс Арконада пропустив м'яч поміж рук, відбиваючи кручений удар зі штрафного у виконанні Мішеля Платіні. Цей гол допоміг Франції здобути перемогу, а разом з нею – титул чемпіона. Антигероя поєдинку зафіксовано у пейоративному найменуванні.

Термін *bakayokade (f)* позначає невлучання нападником у порожні ворота. Ця терміноодиниця утворена від прізвища івуарійського форварда Ібрагімі Бакайоко, який виступав за низку французьких команд. У матчах за “Марсель” Бакайоко часто марнував нагоди забити гол, за що оглядачі закарбували його прізвище у футбольному словнику.

Широкого вжитку набув епонім *madjer (m)* – гол, забитий ударом п'ятою. Термін походить від прізвища алжирського футболіста Мустафи Маджера, який виступав за різні французькі команди. Щоправда гол, який ліг в основу найменування, нападник забив у складі португальського “Порту”. У фіналі Кубка європейських чемпіонів 1987 року проти німецької “Баварії” Маджер голом п'ятою зрівняв рахунок. У підсумку “Порту” переміг і здобув кубок, а Маджера визнали найкращим футболістом Африки того року.

Гол, забитий ударом через себе, позначили епонімом *papinade (f)*, який утворено від прізвища відомого нападника збірної Франції 1980–1990-х років Жан-П'єра Папена. Він став одним з перших авторів досконалого виконання цього технічного елементу.

Іспанський корелят-епонім *chilena (f)* утворений за іншою мотивацією. Винахідником удару через себе в іспаномовному світі вважають нападника збірної Чилі початку ХХ століття Рамона Унсагу. Цей футболіст народився в Іспанії, а згодом з батьками емігрував до Чилі, де здивував шанувальників футболу новим видом удару. Отже, епонім *chilena* утворився від назви країни, за яку виступав футболіст.

У французькій терміносистемі одиниця *okocho (f)* (*визн. une feinte qui consiste en une roulette suivie d'un passement de jambes*) позначає різновид обманних рухів з м'ячем, який популяризував нігерійський півзахисник паризького "ПСЖ" Джей-Джей Окоча. В українській терміносистемі цей елемент техніки футболу не отримав окремого найменування.

Особливо цікавим стало походження терміна-інтернаціоналізму *фр., ісп. panenka (f)*. Це найменування способу виконання пенальті, коли гравець завдає несильного удару по центру воріт по навісній траєкторії, що передбачає ймовірну тактику воротаря завчасу кинутись в один із кутів. Цей футбольний епонім походить від прізвища чеського нападника Антоніна Паненки, який вперше виконав 11-метровий удар у такий спосіб. У фіналі чемпіонату Європи 1976 року проти збірної Німеччини Паненка несподівано для воротаря відправив м'яч у сітку по центру воріт, а Зепп Маєр кинувся ліворуч. Цей удар став переможним у серії післяматчевих пенальті, який приніс збірній Чехословаччини титул чемпіона.

Іспанський термін *ісп. pichichi* (найліпший бомбардир чемпіонату Іспанії) став інтернаціоналізмом, оскільки його засвоїли терміносистеми інших мов. Найменування походить від прізвища нападника клубу "Атлетик Більбао" Рафаеля Морено Арансаді. У баскській мові (Арансаді, баск за національністю, усю свою кар'єру виступав за баскський "Атлетик") слово "*pitxitxi*" означає "качеля". Рафаель Морено Арансаді прославився бомбардирськими якостями та тим, що став автором першого хет-трику у фіналах Кубка короля у 1915 році у матчі проти "Еспаньола", чим допоміг своїй команді виграти трофей. 1921 року "Пічічі" здобув цей титул учетверте, а рік по тому помер від тифу. Аби вшанувати пам'ять видатного футболіста, 1922 року в Іспанії запроваджено трофей "Pichichi", який вручають найліпшому бомбардирові національного чемпіонату.

Кількісний аналіз вибірки близько 1000 терміноодиниць у кожній з досліджуваних мов свідчить, що епоніми складають 16 номінацій у французькій термінолексичі та 12 – в іспанській, що становить 1,6% і 1,2%, відповідно. Ми поділяємо терміно-епоніми за походженням на дві основних групи. У футбольній лексиці найчастіше трапляються антропоніми — терміни, створені на основі імен чи прізвищ (фр. *papinade, majder, arrêt Bossman*; ісп. *finta de Cruyff, caso Bosman*), однак ми натрапили також і на топоніми, з-поміж них є іспанський термін *chilena*.

Згідно з нашими спостереженнями, терміно-епоніми входять до категорії *вузькопрофесійних* одиниць футбольної лексики. У цих терміноодиницях дотримано вимоги однозначності, однак, декілька з них не позбавлені явища дублетності та входять до синонімічних рядів: фр. *papinade, tir en ciseau, ciseau, biceclette*; ісп. *chilena, tijera*.

У підмові футболу практично не використовують складних епонімів, як це поширено у науковій терміносистемі. Більшість футбольних епонімів – двочленні конструкції, з прийменником чи без нього. Вони містять родове, стрижневе слово – загальну назву, а також власну назву – прізвище футболіста чи тренера, яка надає терміну семантичної детермінації та специфікації. Практично всі такі терміноодиниці стали інтернаціоналізмами: фр. *feinte de Garrincha*, *feinte de Pelé*, *Coupe Libertadores*; ісп. *finta de Garrincha*, *finta de Pelé*, *Copa Libertadores*. Водночас 43% виявлених термінів-епонімів є однокомпонентними і виражені лише прізвищем чи його похідним: ісп. *panenka*; фр. *okocha*, *bakayokade*, *majder*. Це зумовлено тим, що, на відміну від науково-технічної, футбольна термінолексика використовується передусім не у методичних підручниках, а в телевізійних репортажах, трансляціях матчів, теле- та радіорепортажах, у статтях друкованих спортивних видань, а також в усному спілкуванні футболістів, тренерів, журналістів та уболівальників, що зумовлює потребу лаконічності та емоційності. Наш аналіз не виявив серед футбольних епонімів дво- чи трипрізвищевих словосполучень.

Терміни-епоніми у футболі належать до трьох основних тематичних груп: *технічні прийоми*, яка є найчисленнішою (фр. *papnade*, *majder*, *finta de Cruyff*; ісп. *chilena*, *finta de Matthiew*, *finta de Cruyff*), *найменування змагань* (фр. *Coupe Gambardella*, *Coupe du Roi*; ісп. *Copa Gambardella*, *Copa del Rey*), *футбольно-правничі терміни* (фр. *arrêt Bossman*; ісп. *caso Bosman*).

Отже, наш аналіз засвідчив, що утворення термінів-епонімів стало продуктивним джерелом поповнення футбольної лексики, яке досі зберігає словотвірний потенціал з огляду на появу нових рекордів і нових технічних дій та тактичних схем, які можуть отримати найменування від імен і прізвищ гравців чи тренерів. На підставі аналізу сфери фіксації та сфери функціонування визначено характерні особливості термінів-епонімів і запропоновано модель класифікації таких терміноодиниць за їхнім походженням, словотвором та приналежністю до тематичних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Лейчик В. М.* Основные положения сопоставительного терминоведения. // Отраслевая терминология и ее структурно-типологическое описание. – Воронеж, 1988.
2. *Лисенко В. І.* Терміни-епоніми в українській анатомічній термінології // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – Сер. : Проблеми української термінології. – Л., 2009. – № 648. – С. 66–70.
3. *Михайлишин Б. П.* З історії термінів-епонімів / Б. П. Михайлишин // Мовознавство. – 1994. – № 4–5. – С. 45–50.
4. *Панько Т. І.* Українське термінознавство : підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
5. *Самусев Р. П.* Эпонимы в морфологии: справочник / Р. П. Самусев, Н. И. Гончаров. – М. : Медицина, 1989. – 352 с.
6. *Яковлева А. М.* Сучасний тлумачний словник української мови / А. М. Яковлева, Т. М. Афонська. – Х. : ПП “Торсінг плюс”, 2007. – 672 с.
7. *Castañon Rodríguez J.* Léxico de fútbol en la prensa deportiva española: 1938–1988 / J. Castañon Rodríguez. : Tesis doctoral, Universidad de Valladolid, 1991. – 326 p.

8. *Dumitru E.* Reconnaître les mérites des grands hommes en science : l'emploi des éponymes. University of Ploiesti Bulletin, Philology Series, issue: 2A / 2008. – 205–210 p.
9. *Galisson R.* Recherches de lexicologie descriptive, la banalisation lexicale : le vocabulaire du football dans la presse sportive, contribution aux recherches sur les langues techniques / R. Galisson // Paris: F. Nathan, 1978. – 432 p.
10. *Konowska A.* Néologie sémantique et noms propres : le cas de l'antonomase. Neophilologica, issue: 19 / 2007. – 62–83 p.
11. Nomdedeu Rull A. La terminología del deporte en los diccionarios generales del español / A. Nomdedeu Rull // Revista de lexicografía, Universidad de La Coruña, Vol. IX, 2003. – 57–95 p.
12. *Richard A.* Terminologie du football / A. Richard // Centre de la recherche scientifique. La banque des mots. – Paris: 2008. – Vol. 75. – 95–113 p.

СЛОВНИКИ:

1. Diccionario de la Real Academia Española, Madrid, 22-A Edición, 2001.
2. Dictionnaire du football et des footballeurs / Merle Claude. – Sycomore éditions, 1982. – 183 p.
3. Dictionnaire du football. Le ballon rond dans tous les sens / Meyer Benoît. – Honoré Champion – Paris: 2012. – 495 p.
4. Dictionnaire historique des clubs de football français / Berthou Thierry. – Mulhouse – White-Rovers, Pages de foot, 1999. – 251 p.
5. Diccionario de fútbol / Koch Wolfgang. – Paidotribo Editorial, 2000. – 230 p.
6. Le nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. – Paris: Le Robert, 2001.
7. Petiot G., Robert des sports. Dictionnaire de la langue des sports. – Paris: Le Robert, 1982.

Стаття надійшла до редколегії

01.12.2015 р.

Статтю прийнято до друку

20.02.2016 р.

EPONYMS AS THE TERMS FOR FOOTBALL CONCEPTS (BASED ON FRENCH AND SPANISH LANGUAGES)

Mykhaylo Dubyak

*Ivan Franko National University of Lviv
(1, Universytetska st., Lviv, 79000)*

The article focuses on the role and the place of eponyms in football terminology in French and Spanish languages. The author investigates structural features of these terminological units. The methods of formation of football eponyms are analyzed. On the material of football dictionaries and specialized publications the eponyms are classified into thematic groups.

The research of terminology systems, and especially football, is one of the priorities in linguistics. Interest in football terminology due to the need of its analysis and classification terms, as well as the popularization of football, which turned into a socio-cultural and economic phenomenon, significantly increased its role in society. Football terminology is constantly replenishing its stock with new units and uses the whole word building potential.

Our analysis revealed that the formation of terms-eponyms was one of the characteristic features of formation of soccer terminology along with its openness, dynamism, weak limit-

ness regarding the availability of general literature fund, terms doublets and extensive use of metaphor. Transferring name figures in time is a productive way of terminology in the rapid development and prosperity of the sport. At this time, there is a need in the nomination of new technical and tactical actions; there appear pioneers and inventors of the new in football.

The formation of terms-eponyms became productive source of replenishment of football vocabulary, which still keeps its word building potential due to new records and new technical and tactical action schemes that can get the name of the names and surnames of players or coaches. The analysis of the scope and sphere of operation fixation characteristics terms-eponyms are defined together with the model of classification of set expressions according to their origin and derivation belonging to the thematic groups.

Keywords: term, eponym, terminology, proper noun, common noun, football, football lexicon.